

Aktivasyon enerjisi (E_a)

- Bir reaksiyonun E_a değeri, reaksiyon hızının sıcaklığa bağlı olarak hangi düzeyde değiştiğini gösterir.
- Her reaksiyonun E_a değeri kendine özgüdür.
- Bir reaksiyonun E_a değerinin yüksek olması, bu reaksiyonun sıcaklık değişimine çok duyarlı olduğunun kanıtıdır

Gıda sistemlerinde $E_a=2-150$ kcal/mol arasında değişmektedir

- Basit hidroliz olayında $E_a=10-20$ kcal/ mol,
- Serbest bir radikal tarafından yağların oksidasyonunda $E_a=15-25$ kcal/mol,
- Enzimatik olmayan esmerleşme reaksiyonunda $E_a= 20-40$ kcal/mol,
- Enzimler ve m.o'ların inaktivasyonunda $E_a= 50$ kcal/mol'ün üzerindedir.

Arrhenius eşitliği

- Aktivasyon enerjisini hesaplamada Arrhenius eşitliği kullanılır.

k : Reaksiyon hız sabiti,

K_0 : “frekans faktörü”; “çarpışma sayısı” (collision number) veya “Arrhenius eşitlik sabiti” gibi farklı isimlerle anılan bir faktör,

E_a : Reaksiyonun aktivasyon enerjisi, gaz sabitinin birimine bağlı olarak “cal/mol” veya “J/mol,”

R : Gaz sabiti, “1.987 cal/(mol K)” veya “8.314 J/(mol K),”

T : Mutlak sıcaklık, K.

Sıcaklık artışının etkisi

- Sıcaklık artışı, aktivasyon enerjisinin değişimine neden olmamakla birlikte, reaksiyonun oluşumu için gerekli olan parçacıkların enerji düzeylerini yükselmesine neden olmaktadır.
- Şekil 3.21 verilecek (sayfa 118)

- **Örnek 11** : Vişne suyundaki antosiyaninlerinin ısı stabilitesinin incelendiği bir araştırmada antosiyaninlerin parçalanma reaksiyonunun, birinci derece kinetik modele uyduğu belirlenmiş ve farklı sıcaklıklarda saptanan hız sabitleri Tablo 3.28'de gösterilmiştir (Cemeroğlu *et al.*, 1994). Bu verilere göre,
  - a) Aktivasyon enerjisi (E_a),
  - b) Q_{10} ,
  - c) z değerlerini hesaplayınız.

- **Örnek 12** : Kan portakalı suyunun 70° – 90°C 'lerde ısıtılması sırasında antosiyaninlerin ısı yolla parçalanmasına ilişkin hız sabitleri Tablo 3.31'de verilmiştir (Kırca and Cemeroğlu, 2003). Buna göre, kan portakalı antosiyaninlerinin parçalanmasına ilişkin;
  - z değerini,
  - **aktivasyon enerjisi (E_a)**,
  - **Q_{10} değerlerini hesaplayınız.**

Örnek 13 : Portakal suyunun 90°C'de 180 dak. ısıtılması sonucunda, portakal suyunda bulunan askorbik asidin %90'ının parçalandığı saptanmıştır. Isıl işlem sıcaklığının 15°C arttırılması, bu sürenin 18 dak.'ya düşmesine neden olduğuna göre, 90°–105°C aralığında; limon ve greyfurt sularında askorbik asidin parçalanmasına ilişkin z değerleri sırasıyla 12°C ve 18°C olarak saptanmışsa, askorbik asidin parçalanma reaksiyonunun sıcaklık değişimine duyarlılığı açısından meyve sularını kıyaslayınız.

- **Örnek 15:** 40°, 50° ve 60°C sıcaklıklardaki hava akımı yardımıyla aşırı kükürtlenmiş kuru kayısılardan SO₂'in uzaklaşmasının incelendiği bir çalışmaya ilişkin reaksiyon hız sabitleri hesaplanmış ve Tablo 3.33'de verilmiştir (Özkan ve Cemeroğlu, 2002). Bu verilerin yardımıyla:
  - t_{1/2} değerlerini (gün),
  - D değerlerini (gün),
  - Q₁₀ değerlerini (40°–50°C ve 50°–60°C aralıklarında),
  - Arrhenius grafiği yardımıyla E_a değerini kullanarak SI birim sisteminde hesaplayınız. aralığında ve SI birim sisteminde hesaplanan E_a = 85 değeri ile kıyaslayınız.
  - z değerini hesaplayınız.

- **Örnek 16** : Bir gıda ürünün raf ömrünün belirlenmesine ilişkin yapılan bir çalışmada, kritik kalite faktörünün Q10 değeri 3 olarak hesaplanmıştır. Bu ürünün raf ömrü 35°C'de 6 ay olarak belirlenmiş ise, ürünün 20°C'deki raf ömrünü hesaplayınız.

Gıdalarda Ea Değerinin Belirlenmesi

- Nasıl belirlenmelidir?
- Örneęin portakal sularında askorbik asidin parçalanmasına ilişkin Ea değeri?

Gıdalardaki önemli reaksiyonların E_a aralığı

- Gıdaların kalitesini etkileyen birçok kimyasal reaksiyon ile mikrobiyel ve enzimatik inaktivasyon reaksiyonları için E_a değeri 2–150 kcal/mol arasında değişir.
- Mikroorganizmaların inaktivasyonunda E_a değeri 50 kcal/mol'ün üzerindedir.
- Gıdaların kalitesini etkileyen birçok bileşenin E_a değeri, 30 kcal/mol'ün altındadır.

Ea değerinin önemi

- Ea değeri, “k” sabitinin sıcaklık değişimlerinden nasıl etkilendiğini gösterir.
- Ea değerine bakarak; kimyasal, mikrobiyolojik veya enzimatik reaksiyonun hangi sıcaklıklarda gerçekleşebileceğini anlayabiliriz.

Ea değeri ile k arasındaki ilişki

- Aktivasyon enerjisi, reaksiyon hız sabitlerinin sıcaklıkla nasıl değiştiğini göstermektedir.
- Yüksek aktivasyon enerjili reaksiyonlar, sıcaklık değişimlerinden daha fazla etkilenmektedirler. Yani, sıcaklığın artması ile reaksiyon hızındaki değişim çok daha fazla olmaktadır.

Örnek 3

- $E_a = 20 \text{ kcal/mol}$ ve $k_0 = 1 \times 10^{14} \text{ s}^{-1}$ olan bir reaksiyonda sıcaklık 27°C ' den 37°C 'ye yükseltirse reaksiyon hızı kaç misli artmaktadır?

Örnek 4

- Bir önceki örnekte verilen reaksiyonda, E_a değeri 20 kcal/mol' den 40 kcal/mol' e yükseltirse (**aynı sıcaklıklarda**) reaksiyon hızındaki değişim ne olur?

HTST veya LTLT?

- Gıda bileşenlerinin E_a değerleri, mikroorganizmaların ölmelerine ilişkin E_a değerlerinden düşük olduğu için, yüksek sıcaklık ve kısa sürede yapılan ısı işlemlerde (HTST) hem üründeki mikroorganizmaların ölümü gerçekleşmekte ve hem de kalite kriterlerinin daha iyi korunması sağlanmaktadır.

Sıcaklık değişimlerinden etkilenme

- Gıdaların kalitesini belirleyen bileşenlerin parçalanma veya oluşum reaksiyonları, m.o.'ların inaktivasyonuna göre sıcaklık değişimlerinden çok daha az etkilenmektedirler.

Düşük E_a (2 –15 kcal/mol)

Yağda çözünen bileşenler ve enzimlere ilişkin reaksiyonlar

- 1) Enzimlerce katalize edilen reaksiyonlar
- 2) Karotenoidlerin parçalanması
- 3) Klorofillerin parçalanması
- 4) Yağ asitlerinin oksidasyonu

Orta Düzeyde E_a (15–30 kcal/mol)

Suda çözünen bileşenlere ilişkin reaksiyonlar

- 1) Vitaminlerin parçalanması
- 2) Suda çözünen pigmentlerin parç.
- 3) Maillard esmerleşmesi

Yüksek E_a (50–100 kcal/mol)
M.O. ve sporlarının inaktivasyonu ve
enzimlerin denatürasyonuna ilişkin reak.

Çok yüksek E_a (100 – 150 kcal/mol)
Isıya çok dirençli enzimlerin inaktivasyonuna
ilişkin reaksiyonlar

Ea'sı düşük reaksiyonlar

- Yağda çözünen gıda bileşenlerin Ea değerleri düşüktür.
- Nedeni: bakır, demir gibi metaller (katalizör)
- Sıcaklık değişimlerinden etkilenmezler.
- bu reaksiyonlar buzdolabı sıcaklığında oluşabilmektedirler.

Orta düzeyde E_a 'lı reaksiyonlar

- Suda çözünen bileşenlerin oksidasyonu bu gruba girmektedir.
- Oda sıcaklığında sorun teşkil ederler.

Yüksek ve çok yüksek E_a değeri olan reaksiyonlar

- M.O ve enzimlerin inaktivasyonu bu gruba girmektedir.
- Oda sıcaklığında önemli değildir.
- Sadece proses sıcaklıkları, yani yüksek sıcaklıklar önemlidir.